

СТАНОВИЩЕ

за конкурс за академичната длъжност „доцент“ по Социология (Социология на труда), професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, към Катедра Социология, Философски факултет, СУ „Кл. Охридски“, обявен в ДВ, бр. 61 от 28 юли 2017 г.

Рецензент: проф. д-р Петя Кабакчиева, Катедра Социология, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, назначена за член на научното жури със Заповед № РД 38 -656 от 16.10. 2017 г.

1. Представяне на кандидата и материалите по конкурса

Документи за участие в конкурса в посочения в обявата срок е подал един кандидат – гл.ас. д-р Петя Иванова Славова. Всички подадени от кандидата документи отговарят на изискванията на закона и правилника за прилагането му на СУ.

За участие в конкурса са представени 21 публикации от общо 37 на кандидата. От тях една е монография, две съставителства на книги – една на български и една на английски, пет статии в реферирани и индексирани академични списания на български и френски език, единадесет статии и студии на български, френски и английски, публикувани в сборници, издадени в България и в чужбина

2. Оценка на научните постижения на кандидата

Ще се спра върху основния хабилитационен труд – монографията „Георги Найденов и Тексим – Имекстраком. „Комисионерска“ икономика и стопанска автономия през социализма от 60-те“, София, ИИБМ и CIELA, 2017. Спирам се върху него, защото само той да беше /а и останалите публикации на Петя Славова, особено в областта на Социология на професиите – социалните роли на архитектите и адвокатите по времето на социализма и постсоциализма, са високо професионални и много интересни/, аз без колебание бих гласувала за хабилитацията ѝ, тъй като става дума за един забележителен научен труд. Книгата е образец за това как се прави сериозно социологическо изследване, едновременно методологически педантично-стриктно, и същевременно амбициозно-дръзко в търсене на адекватното социологическо разбиране на интересувания авторката предмет. В този смисъл книгата, ако следвам приетите типологии на научните приноси, има значителни приноси както в теорията и методологията на научното познание , така

и в предоставянето на ново знание. Тя може едновременно да се отнесе към много социологически полета – историческа социология, социология на социализма, икономическа социология, социология на властта, но в крайна сметка е образец за сериозно социологическо изследване по принцип¹.

Започвам с теоретичните приноси. Петя Славова разработва ново и много интересно социологическо поле – социология на изключението, което трябва да покаже случилото се отвъд хомогенизиращите характеристики и дискурси за даден исторически период. Тук тя стъпва на Веберовата теза за „историческите индивидууми“ и идеята на проф. Пепка Бояджиева за „социология на уникалното“, но стъпката към „социология на изключението“ е собствено нейна и на това амбициозно начинание мога само да се възхитя. Тази теза е обвързана с приемането и следването на подхода на немските историци Рихард Бесел, Ралф Йенсен и Алф Людке за „границите на диктатурата“, преведен от Петя Славова в понятието за „ограничената диктатура“. Този подход очертава границите на хомогенизиращата тотална власт, отвъд които се допускат изключения, но също ограничени, защото ако изключението стане норма, то разрушава доминиращите характеристики. Точно тази граничност на отречена невъзможност и обречена възможност са изключително интересно и великолепно анализирани от Петя Славова.

В тази връзка следват още няколко забележителни теоретични находки на Петя Славова. На първо място това е разработването на понятието за автономия, по точно на двойката понятия „делегирана автономия“ и „лична автономия“, чрез които се показва както целенасоченото ограничаване на властта на режима от самия него, така и изградените от получилия автономията „деец“ /термин, използван от Петя Славова за Георги Найденов/ граници на възможна лична неприкосновеност. Точно в тази диалектическа игра между двете автономии е доразработването на подхода за „границите на диктатурата“ от Петя Славова, който аз отчитам като забележителен принос в историческата социология на социализма, преодоляващ приетото противопоставяне на тоталитарните и ревизионистични парадигми. Идеята за делегираната и личната автономия взривява клишетата за тотална власт и съпротива срещу нея, показва сложността на социалистическия социален ред, който едновременно се стреми да бъде тоталитарен, т.е. да контролира всичко, и същевременно точно тази му претенция изисква делегиране на

¹ Историческият поглед към социализма поставя под съмнение разграничението на традиционни социологически полета като икономическа социология, социология на властта и на политиката и др. под.

автономност, която повтаря модела на тотален контрол по веригата и се превръща в „държава в държавата“. Заслужава да се отбележи и аналитичното разграничение на „делегираната автономия“ от тезите за предприемачеството при социализма, както и за „дадените“ привилегии. Въвеждането на понятията „къси вериги на договаряне“, „каскаден модел на привилегии“ също отчитам като теоретичен принос. Много важно е и направеното разграничение между режим и институции, което според мен се нуждае от по-нататъшно разгръщане.

Още едно значимо теоретично-методологическо достижение – книгата е изследване на процеси, а не на застинали структури; тя проследява създаването, утвърждаването и унищожаването на специфичното изключение „Георги Найденов – Тексим – Имекстраком“ /заглавието на книгата не е случайно, то съдържа трите компонента, съставляващи изключението/. Така тя е един отличен образец на процесуална динамична социология, изискваща много повече аналитични усилия, отколкото констатацията и описанието на „готови“ структури.

Реконструирането на процеса на създаването и унищожаването на изключението „Георги Найденов – Тексим – Имекстраком“ е станало възможно благодарение на постоянната промисляне на методологията и използваните източници. В книгата се съдържат няколко методологически приноса, засягащи рефлексията върху архивните документи, тяхното създаване и използване. Архивите не се разглеждат като самоговорещи, напротив, те са „източник на данни, регистрацията и интерпретацията на които са контролирани от теорията и методологията“ /стр.68-69/. Тъй като авторката разглежда взаимоотношението между структурите и актьорите в тяхното постоянно взаимодействие, тя си дава сметка, че нормативната реалност често пъти е фасада на друг тип взаимоотношения, затова специално отбелязва необходимостта от анализ не само на нормативни документи, но и на преписките към тях /стр.67/; данните постоянно се триангулират чрез различни източници. Такова внимателно описание на източниците и използването им аз не си спомням да съм срещала. Бих отбелязала като принос и типологията, която Петя Славова прави на съдебните архиви.

Безспорно прецизното, методологически промислено и безпристрастно описание на изключението „Георги Найденов – Тексим – Имекстраком“ е принос по отношение на ново знание не само за конкретния случай, но и за историческата социология на социализма. Очертаването на институционалната биография на „дееца“, специфичният

начин на зараждане на протопазарната икономика в България, контрабандният ѝ зародиш, който обаче се мисли като нещо естествено, „откърмянето“ ѝ в структурите на ДС и още много други интересни анализи, просветляват не само т.нар. социалистически период, но могат да обяснят и постсоциалистическото му развитие.

В заключение – научните приноси на кандидата за доцент Петя Славова в книгата „Георги Найденов – Тексим – Имекстраком“ са безспорни. За мен беше истинско удоволствие и теоретично предизвикателство да чета този текст - образец на историческа социология.

3. Бележки и въпроси

Разбира се, колкото по-амбициозен е един текст, толкова повече въпроси буди. И тъй като книгата осветява много полета, всеки четящ ще я съди през собствената си призма. Та и аз бих искала Петя Славова да продължи интересните си анализи в полето на социология на властта по времето на социализма. Както отбелязах, една от най-интересните находки в книгата е разграничаването между режим и институции. Струва ми се обаче, че от едно по-ясно определение на понятията диктатура /режим/ – институции /държавни, правораздавателни, партийни/ книгата само би спечелила. Подходът се разграничава от тоталитарната парадигма, все пак е добре да се изясни дали диктатурата, макар и ограничена, е авторитарна или еднолична. Според виждането на авторката като че ли режимът е пирамида, или по-сложна фигура, от йерархично упражнявани, а понякога и засичащи се произволни прояви на власт, отвъд твърди правила. Но ако режимът оперира постоянно отвъд твърди правила, ако правилата са еластични, както се твърди, то тогава може ли да се дефинира норма, съответно изключение, не става ли дума за поредица от изключения, в твърдите граници на недопустимостта на разрушаване на командната икономика и доминиращата роля на БКП? Тогава случаят „Георги Найденов – Тексим – Имекстраком“ ще е най-амбициозното изключение във верига от изключения. Но това са все въпроси, над които авторката е мислила, и считам, че ще търси отговори в следващи свои книги. Още, но това са мои собствени предпочитания, след като изключенията са обвързани и с персонални характеристики на дейците, освен много важните институционално-биографични, би ми било интересно да видя повече лични истории, да има малко повече „жива плът“ в повествованието, визуализация на образа на главния деец и сподвижниците му, т.е. да се надникне в по-голяма степен зад институционалния образ.

Давам си сметка, че това би нарушило стриктния подход на авторката и има опасност да се внесат произволни интерпретации, но пък би подхранило не само читателския интерес, но и социологическото въображение...

4. Оценка на академичната дейност на гл.ас. д-р Петя Славова. Лични впечатления

Формално, Петя Славова има 11 г. и половина трудов стаж. Съдържателно погледнато – този трудов стаж включва множество участия в български и международни проекти, няколко авторски преподавателски курса, отстояване на професионализма в социологията и в академичното преподаване чрез най различни изяви. Курсовете са ѝ в областта на Социология на труда и качествени методи. Изследванията ѝ на професионалната реализация на завършилите социолози, на професиите, на които аз не се спрях в становището си, но които са не по-малко важни от монографията ѝ, са пряко обвързани с академичното ѝ поле на преподаване.

Петя Славова е изключително отговорен, трудолюбив, професионално почтен млад човек. И, както се видя от текста ми дотук, талантлив социолог, социолог по призвание, освен по професия. Това са моите впечатления от нея още от студентка, та досега като мой колега в Катедрата. Казвам това напълно безпристрастно, тъй като не съм участвала в общи проекти с нея и нямаме съвместни публикации, т.е. нямам конфликт на интереси.

5. Заключение

Всичко написано дотук – безспорните значими научни приноси на гл.ас д-р Петя Славова, високата оценка за академичните ѝ качества, ми дават основание убедено да гласувам „за“, и да препоръчам и на членовете на научното жури да вземат решение за присъждане на научната длъжност „доцент“ по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата (Социология на труда) към Катедра Социология, ФФ на СУ „Св. Кл. Охридски“.

09.12. 2017

Професор д-р Петя Кабакчиева